

Традуктолошка анализа на стручен текст врз пример: анализа на преводот на Уставот на Република Македонија од македонски на француски јазик

Доц. д-р Светлана Јакимовска

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

svetlana_jakimovska@yahoo.com

Вовед

Преводот на Уставот на Република Македонија на француски јазик¹ постои како готов текст и затоа во неговата анализа нема да се осврнеме кон процесот на преведување туку едноставно кон особеностите на текстот на преводот и начинот на кој е пренесен појдовниот текст. Анализата притоа ќе ја извршиме на повеќе рамништа, и тоа тргнувајќи од нивото на термин, а завршувајќи на нивото на текст.

Технички пропусти

Во преводот на Уставот на Република Македонија пренесена е општата структура на текстот и соодветната поделба на поглавја и членови. Во текстот се сретнуваат многу мал број грешки кои се од техничка природа. Така на пример во поглавјето со реден број 2, во член 11 наместо партиципната форма *interdit* се сретнува ортографската погрешка *inetrdit*. Лекторски превид е исто така погрешното усогласување на одредени придавки, па наместо: *L'enseignement primaire est obligatoire et gratuit*, придавската форма е употребена во женски род: *gratuite* во рамките на членот 44. Истото се однесува и на членот 55 од истото поглавје во кое реченицата започнува: *Est garanti la liberté du marché et de l'entreprise*, наместо *est garantie*. Технички пропуст се сретнува и во членот 89 во однос на усогласувањето на единските и множинските форми:

*Le Gouvernement est composé des son président et de ministres.

---

¹ Текстот на Уставот на Република Македонија, дополнет со најновите амандмани е достапен на веб-страницата на македонското Собрание:

<http://www.sobranie.mk/fr/default-fr.asp?ItemID=F0366C24032EF44CBD96AFDDFF28E8DA>

Грешка во однос на усогласувањето на реченичните членови сретнуваме и во членот 14 во кој е употребена односна замена од женски род *laquelle*, наместо односна замена од машки род *lequel*, најверојатно под силно влијание на појдовниот текст:

1. *Никој не може да биде казнет за дело кое пред да биде сторено не било утврдено со закон или со друг пропис како казниво дело и за кое не била предвидена казна.*

“Personne ne peut être puni pour un fait qui, avant d'avoir été commis, n'aura pas été défini par la loi ou par un autre règlement comme étant passible de peine et pour laquelle la peine n'aura pas été prévue”.

Особености на преводот на термилошко рамниште и на рамниште на сложени лексички единици

Преводот на Уставот на Република Македонија претпоставува повеќе предизвици. Од аспект на терминологијата, тој бара од преведувачот познавање на низа строго стручни термини, кои се користат во рамките на уставното право, но и познавање на низа колокации, односно начините на комбинирање на стручните термини што се користат.

Меѓу строго стручните термини кои бараат подлабоки познавања од страна на преведувачот, можеме да го споменеме терминот *казново дело* преведен со конструкција што е во употреба во францускиот јазик: *délit passible de peine*. Таков е и терминот *деловна способност* преведен со соодветниот француски термин *capacité juridique*, како и *motion de censure* превод на македонскиот термин *недоверба на владата*. Како што знаеме, правото не претставува изолиран домен, што е воочливо и во текстот на Уставот, кој се однесува на разни домени како одбраната, економијата и слично. Тоа пак ја наметнува потребата преведувачот да поседува извесни признаења и од овие други домени, на кои припаѓаат стручните термини како: *воена состојба*, *завршина сметка*, *пазарна вредност* итн. Термините се соодветно преведени на француски како *état de guerre*, *compte financier*, *valeur de marché*. Преводот на македонските строго стручни термини се одликува со висок степен на прецизност и еквивалентност, што придонесува во голема мера и за прецизноста и точноста на севкупниот превод.

На термилошко рамниште интересен за разгледување е и преводот на називите на институциите, меѓу кои со извесни разлики во однос на називите се одликуваат термините *Уставен суд* и *Републички судски совет*. Терминот *Уставен суд* е преведен на француски со терминот *Cour constitutionnelle*, а не со терминот *Conseil constitutionnel*, со што на француски јазик е пренесено името на македонска институција, односно се преведува од јазик на јазик, а не од систем во систем. Од друга страна посложен за анализа е преводот на називот на институцијата *Републички судски совет*², како *Conseil supérieur de la magistrature*, што во превод на македонски поскоро би значело *Висок судски совет* отколку *Републички судски совет*, преводот не е извршен од јазик на јазик туку пронајден е еквивалент на македонската институција во францускиот систем. Попрецизен би бил веројатно преводот со термините *Conseil de la magistrature de la République* или *Conseil républicain de la magistrature*. Сепак овие два превода исто така претпоставуваат низа недостатоци. Првиот термин е долг, во рамките на истиот термин се повторува *de la*, што го прави неприфатлив за употреба. Исто така не е сосема јасно дали делот *de la République*, кој има улога на атрибут се однесува на терминот *Conseil* или на терминот *magistrature*. Во вториот термин пак терминот *républicain* е полисемичен и може да означува и *републички*, но и *републикански*, што доведува до извесна непрецизност на ниво на целиот термин. Во таа смисла можеби и најприфатливо е веќе понуденото преводно решение со терминот *supérieur*, ако со неговата употреба се подразбере дека тој се однесува на највисоко ниво, на ниво на државата, односно Републиката, на што упатува и придавката *републички*, во рамките на терминот *Републички судски совет*.³

---

² Треба да се нагласи дека називот на оваа институција денес е сменет во *Судски совет на Република Македонија*, со што се надминуваат дилемите во однос на преводот, односно називот на институцијата на француски јазик може едноставно да се преведе како *Conseil de la magistrature de la République de Macédoine*.

³ Во англискиот превод на Уставот на Република Македонија достапен исто така на веб-страницата на Собранието на Република Македонија (<http://www.sobranie.mk/en/default-en.asp?ItemID=7FEF4B858E6AA142A60252E661EFCC70>) се сретнува како преводно решение терминот *Republican Judicial Council*, кој е поблизок до македонскиот назив на соодветната македонска институција, но кој ја воведува можноста од полисемија во однос на значењата *републички*, *републикански*.

Конечно од аспект на терминологијата интересен за анализа е и преводот на кратенката *АСНОМ*, која е како таква пренесена во латинична форма, а потоа во заграда е дадено појаснување за нејзиното значење: *Assemblée antifasciste de la libération nationale de Macédoine*. Во согласност со востановената практика и во францускиот и во македонскиот јазик, кратенката би требала да ги содржи првите букви од преводот на терминот, односно на француски би требало да се користи сиглата *AALNM*. Изборот на вакво преводно решение нè упатува на претпоставката дека поради честата употреба на формата *АСНОМ* во македонскиот јазик, самиот назив добил статус на лично име, на симбол, па при преводот е пренесен самата кратенка, онака како што се пренесуваат личните имиња.

При употребата на именските форми во текстот на Уставот треба да се спомене употребата на одредени именски форми со кои се изразува општост како што е именката *граѓаните* на пример, но пред сè употребата на именските форми за еднина со кои се постигнува општост, односно кои се однесуваат на сите. Таква е именката *лицето*, која се однесува на сите кои ќе се најдат во услови опишани со членот на Уставот, а која претставува синегдоха т.е. употреба на единска форма за да се искаже множина, како што и самиот термин *лицето* претставува синегдоха односно употреба на дел за цело, бидејќи значењето се однесува на личноста во целина. Во преводот се сретнува преводниот еквивалент *personne*:

2. Член 13:

Лицето обвинето за казниво дело ќе се смета за невино сè додека неговата вина не биде утврдена со правосилна судска одлука.

“La personne accusée d'un délit passible de peine sera présumée innocente tant que sa faute n'aura pas été établie par une décision exécutoire du tribunal”.

Ако се разгледува припадноста на термините на одредени зборовни групи, како што е вообичаено за текстовите од стручниот домен на правото напредно со именската забележително е присуството на глаголските форми. Од анализата на глаголите во појдовниот текст може да се забележи присуството на формите на модалните глаголи *може* и *треба*, што се должи на природата на текстот кој пропишува права, но и обврски, а кои не претставуваат пречка за преведувачот.

Припадноста на Уставот на групата текстови со законодавен карактер, наметнува и присуство на термини кои припаѓаат на заменската или придавската група, со кои се постигнува воопштеност на текстот. Всушност најчесто се користи формата *секој* употребена или како замена или како придавка:

3. Член 33

Секој е должен да плаќа данок и други јавни давачки и да учествува во намиривањето на јавните расходи на начин утврден со закон.

4. Член 43

Секој човек има право на здрава животна средина. Секој е должен да ја унапредува и штити животната средина и природата.

Во преводот за заменската форма *секој* се понудени различни преводни решенија како: *tout individu, tout un chacun*, што придонесува за разновидност и богатство на стилот:

5. *Tout individu est tenu de payer des impôts et autres charges publiques et de participer au règlement des frais publics dans le cadre défini par la loi.*

6. *Tout homme a droit à un environnement sain. Tout un chacun est tenu de promouvoir et de protéger l'environnement et la Nature.*

Особеностите на текстот на преводот можеме да ги разгледуваме и на ниво на сложени лексички единици т.е. колокации и фраземи. Притоа веднаш мора да се напомене отсуството на фраземи во текстот на Уставот, што се објаснува со неговата тенденција кон прецизност и недвосмисленост во однос на значењата. За разлика од фраземиите, колокациите се присутни во голем број, а нивниот превод бара двојна умешност од преведувачот кој треба прво да ги забележи, а потоа и правилно да ги преведе. Колокациите најчесто се поврзуваат со одредени правни постапки, како што се донесување или укинување на акти од различна природа, потоа извршување на различни функции, назначување функционери, востановување тела, институции итн. Најголемиот дел од колокациите се пренесени со голема прецизност. Во преамбулата, на пример, се вели: *Собранието донесува Устав*, а на француски е искористена правилната колокација односно не **apporter*, туку *adopter la Constitution*. Потоа колокацијата *врши функција* е преведена со соодветната колокација *exerce la fonction*, а член 84, од третата глава изобилува со колокации, меѓу кои и колокацијата *дава*

помилување, која е преведена со соодветната француска колокација *accorde la grâce* или *faire grâce* а не **donne la grâce*.

Сепак, во преводот се сретнавме со употреба на несоодветни термини во рамките на колокациите. Така, на пример, во член 68 од поглавјето со реден број 3 се вели:

7. „Собранието за вршење на работите од својата надлежност донесува и одлуки, декларации, резолуции, препораки и заклучоци“.

Во францускиот превод употребен е глаголот *apporter*:

„*L'Assemblée, pour les besoins du travail qui relève de sa compétence, apporte des décisions, déclarations, résolutions, recommandations et conclusions*“.

Овој глагол соодветствува на македонскиот глагол *донесува*, но само во однос на самостојното значење, а не и во однос на контекстуалната употреба, односно единствено можна е комбинацијата на глаголот *apporter* со последните два термини *recommandations* и *conclusions*. Глаголскиот термин кој во францускиот јазик би можел да биде употребен е терминот *adopter* чија употреба е соодветна во сите контексти, а кој одговара и смисловно на македонскиот текст.

Погрешка е исто така и конструкцијата *la motion de censure est posée*, која се сретнува во член 92 од поглавјето 3, а која е условена од македонскиот контекст: *Прашање за доверба на Владата можат да постават најмалку 20 пратеници*. Во македонскиот јазик значи се поставува прашање за доверба на владата, додека во Франција се вели *présenter* или *déposer une motion de censure*.

На морфолексичко рамниште македонскиот текст на Уставот се одликува со особености кои претставуваат предизвик за преведувачот. Реченичните конструкции на македонскиот текст се долги што се должи на потребата исцрпно и во детали да се истакне вршителот на дејството, видовите дејства и оние на кои тие дејства се однесуваат. Исто така поради потребата од исцрпност, со што се избегнуваат можните злоупотреби, чести се и набројувањата. Набројувањата најчесто се сретнуваат кога се изложуваат правата и обврските на одредени институции како што се Собранието или Уставниот суд, или пак на носителите на одредени функции како што е, на пример, Претседателот на Републиката.

Морфосинтаксички особености на текстот на преводот

Кога станува збор за реченичните конструкции и зборовниот распоред во нивни рамки, кај голем дел од речениците е запазен класичниот зборовен редослед кај кој вршителот на дејството му претходи на глаголот, а потоа во зависност од потребите на конструкцијата следуваат директниот или индиректниот објект, прилози, дополненија итн. Таква е на пример одредбата во рамките на членот 49:

8. *Републиката се грижи за културните, економските и социјалните права на граѓаните на Републиката во странство.*

Ваквиот реченичен распоред не наметнува синтаксички тешкотии при преведувањето:

“La République veille aux droits culturels, économiques et sociaux des citoyens de la République à l'étranger”.

Зборовниот распоред е задржан и во македонскиот текст и во текстот на преводот, при што разлики можат да се забележат во однос на различните конструкции што ги наметнува употребата на различните глаголи, односно употребата на македонскиот глагол *се грижи* што го воведува предлогот *за*, додека во францускиот текст се сретнува глаголот *veiller* што не го воведува предлогот *de* туку предлогот *à*.

И покрај присуството на вакви вообичаени синтаксички конструкции, забележително е дека синтаксата на текстот на Уставот е мошне специфична, при што неретко се сретнуваат поместувања во однос на реченичниот редослед. Ваквите поместувања најчесто се должат на фактот што многу често вршител на дејството во речениците е Републиката, но тоа или е веќе нагласено, или пак се подразбира поради карактерот на уставниот текст. Така се случува во многу реченици да отсуствува вршител на дејството, па речениците да започнуваат или со безлични глаголски форми, или пак со реченичен член во улога на директен или индиректен објект. Забележително е дека во текстот на преводот, преведувачот се стреми да ги пренесе ваквите синтаксички поместувања онака како што се дадени во појдовниот текст. Така, кога македонската реченица започнува со безличен глагол истиот реченичен распоред се сретнува и во француската конструкција. Кога македонската реченица пак, започнува со објект, таквиот распоред е пренесен и во целниот текст. Така, на пример, членот 16 изобилува со набројувања кои започнуваат со безлични глаголски форми, кои се соодветно пренесени во текстот на преводот:

9. *Се гарантира слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата.*

“Sont garanties la liberté des convictions, de conscience, de la pensée et l'expression publique de cette dernière”.

10. *Се гарантира правото на одговор во средствата за јавно информирање.*

“Est garanti le droit de réponse dans les moyens d'information publique”.

И додека во претходните конструкции акцентот се става на фактот дека се гарантира, а потоа се набројуваат правата и слободите кои се загарантирани во одредбата од член 40 се вели: *Правните односи во бракот, семејството и вонбрачната заедница се уредуваат со закон.* Со ваквата формулација на реченицата акцентот се става врз термините *правните односи во бракот, семејството и вонбрачната заедница.* Преведувачот верен на намерата на составувачот на изворниот текст ваквата реченична конструкција ја пренесува со класична француска пасивна конструкција: *Les rapports juridiques dans le mariage, la famille et le concubinage sont réglés par la loi.*

Сепак, не е секогаш можно да се следи синтаксичкиот распоред во изворниот текст и како таков да се пренесе во целниот, поради различните синтаксички правила во двата јазика. Така на пример во одредбата од членот 46 од македонскиот текст се вели: *На универзитетот му се гарантира автономија.* Ваквиот синтаксички распоред е необичен и за македонската синтакса, а единствено може да се објасни со потребата да се подвлече значењето на терминот *универзитет.* Затоа македонската конструкција започнува со реченичен член кој ја врши функцијата на индиректен објект, а што е неможно во таа форма да се пренесе на француски јазик: **A l'université est garantie l'autonomie.* Во преводот понудено е преводно решение: *L'autonomie est garantie à l'Université.* Ваквото решение упатува на извесна преведувачка слобода на која има право преведувачот дури и кога преведува ваков тип текстови кои од него бараат голема прецизност. Имено, поради неможноста во преводот конструкцијата да започне со терминот *универзитет,* акцентот се става врз терминот *автономија,* кој се чини дека предничи по значењето во контекстот во однос на другите реченични членови. Затоа е одбрано ова преводно решение иако постојат и други граматички исто така точни, како на пример: *Est garantie l'autonomie à l'Université.*

Од досега изнесеното може да се увиди дека во македонскиот, појдовен текст застапени се активни форми на глаголите или најчесто форми со личноповратната замена *се*. Безличните глаголски форми со кои не се упатува на вршител на дејство во македонските конструкции во францускиот превод се пренесени со помош на пасивни конструкции, така што додека во појдовниот текст доминира активниот залог, во текстот на преводот во голема мера се сретнуваат и пасивни конструкции.

Извесна отстапка во однос на пренесување на безличноста сретнуваме во членот 112, во кој во македонскиот текст не се сретнува безлична конструкција. Во одредбата се вели: *Уставниот суд ќе укине или поништи закон ако утврди дека не е во согласност со Уставот*. Притоа во оваа одредба вршителот на дејството изразено со глаголот *утврди* е повторно Уставниот суд. Во францускиот превод се сретнува безлична конструкција, која воведува извесна семантичка недореченост или нејаснотија бидејќи во тој случај не се прецизира (иако се претпоставува) кој треба да ја утврди уставноста на одреден закон: *La Cour constitutionnelle abolit ou annule une loi s'il est constaté qu'elle n'est pas conforme à la Constitution*. Во овој случај во преводот наместо преводното решение со безличната замена *il*, препорачливо е решение во кое ќе се употреби лична замена или пак ќе се повтори терминот *Cour constitutionnelle*.

Од глаголските времиња во македонскиот појдовен текст забележително е присуството на формите на сегашно време, а многу поретко се сретнуваат и формите на идното време. Ваквите глаголски форми не претставуваат тешкотија за преведувачот кој ги пренесува соодветно со формите на францускиот презент или форми на идното време *futur simple*, кое се користи во пишани, официјални документи. Сепак во преводот на текстот забележавме извесни отстапки, во однос на пренесувањето на глаголските времиња. Така, на пример, во членот 12 од Уставот формата за сегашно време *мора* е пренесена на француски јазик со форма за идно време: *devra*. Сепак, во француските закони се употребува *напати* и идното време, па оттаму веројатно и ваквото решение во преводот, а употребата на идно време во овој контекст не доведува ниту до промени во однос на смислата.

11. *Лицето лишено од слобода мора веднаш, а најдоцна во рок од 24 часа од моментот на лишувањето од слобода, да биде изведено пред суд, кој без одлагање ќе одлучи за законитоста на лишувањето од слобода.*

“La personne privée de liberté devra immédiatement et au plus tard dans les 24 heures à compter du moment où elle a été privée de liberté, comparaître devant le tribunal qui se prononcera sans délai sur la légalité de la privation de liberté”.

Разлики во однос на пренесувањето на глаголските времиња сретнуваме и во членот 97, во кој македонското минато неопределено време е пренесено со сегашно време, иако во овој контекст најсоодветна се чини употребата на француското *passé composé*:

12. Со органите на државната управа во областа на одбраната и полицијата раководат цивилни лица кои непосредно пред изборот на тие функции биле цивили најмалку три години.

“Les organes de l’administration d’état relevant des domaines de la défense et de la police sont dirigés par des civils qui, avant d’être nommés dans leurs fonctions, sont civils depuis au moins trois ans”.

Отстапувања во однос на пренесувањето на глаголските времиња сретнуваме и во гореспоменатиот член 112, во кој македонското идно време е пренесено со француското сегашно време:

13. Уставниот суд ќе укине или поништи закон ако утврди дека не е во согласност со Уставот.

“La Cour constitutionnelle abolit ou annule une loi s'il est constaté qu'elle n'est pas conforme à la Constitution”.

Во текстот на Уставот се сретнуваат декларативни реченици со кои се констатира, дозволува, забранува и пропишува. Во текстот се сретнуваат и условни реченици воведени со сврзниците *ако* или *доколку*. Интересен за разгледување од овој аспект е членот 73, алинеја 2, во која, во рамките на истата реченица се сретнуваат двата сврзника, а која разновидност во стилот е пренесена во францускиот превод со употреба на двата сврзника *si* и *dans la mesure où*:

14. Одлуката на референдумот е усвоена, ако за неа гласало мнозинството од избирачите кои гласале, доколку гласале повеќе од половината од вкупниот број избирачи.

“La question posée par le référendum est adoptée si la majorité des électeurs ont voté favorablement, dans la mesure où plus de la moitié du nombre total d’électeurs se sont prononcés”.

Во текстот на Уставот се сретнуваат и исклучни реченици воведени со сврзникот *освен*, додека во преводот повторно се сретнуваме со различни преводни еквиваленти кои придонесуваат за богатството на стилот, но и соодветствуваат на високиот стил со кој се одликува текстот во целина. Така освен сврзникот *sauf* се користат и конструкции карактеристични за стручниот јазик како *sauf exception, à l’exception de, exepté*.

Инаку треба да се спомене дека во текстот се сретнуваат и технички пропусти кои доведуваат до недореченост или нејасност на ниво на реченица. Така на пример во членот 63 испуштен е дел при преводот, па одредбата: *Со закон се утврдува неспојливоста и неизбирливоста на функцијата пратеник во Собранието со вршење на други јавни функции или професии*, е преведена: **La loi établit l’inéligibilité et l’incompatibilité de la fonction publique ou des professions*. Пропустот е технички односно недостасува превод на дел од појдовната реченица, па во превод би требало да се додаде: *La loi établit l’incompatibilité et l’inéligibilité de la fonction de député dans l’Assemblée avec l’exercice d’autres fonctions publiques ou professions*.

Анализата на план на термини и на морфосинтаксички план не е доволна за во целост да се проучи еден текст или неговиот превод, туку неопходно е текстот да се разгледа како одделна единица, како севкупност.

Особености на рамниште на текст

Ако се проучува структурата на текстот на Уставот, веднаш се забележува дека содржи Преамбула и членови распределени во неколку поглавја. Поради ваквата структура текстот се одликува со ниско ниво на кохезија, односно секој член претставува одделна целина, која не е поврзана со конектор со останатите членови. Единствено што ги поврзува членовите во заедничка целина е самото поглавје, односно насловот кој упатува на проблематиката на која се однесуваат членовите.

Кога станува збор пак за карактерот на текстот, забележителна е извесна полифонија, односно разлики во однос на карактерот на Преамбулата и членовите. Најголемиот дел од текстот има прескриптивен карактер, односно со него се

пропишуваат уставните норми, но за разлика од нив Преамбулата има наративен карактер и во неа се изложуваат историските околности кои го условиле создавањето на македонската држава. За разлика од остатокот на текстот, во кој не е присутен раскажувачот, а се подразбира дека тоа е највисокиот авторитет т.е. Републиката, во Преамбулата (изменета со амандманот IV од 16 ноември 2001) се укажува дека граѓаните на Република Македонија се тие кои сведочат за обврските наследени од минатото и кои со желба да се продолжи делото на предците го донесуваат Уставот. Во таа смисла постои разлика и во однос на целта која треба да се постигне со Преамбулата од една страна и уставните одредби од друга. Имено целта на Преамбулата е да се искаже националната гордост, подготвеноста за соживот со другите националности и градење и развој на Републиката врз основа на придобивките на сите развиени и демократски општества. Со уставните одредби пак, се определуваат правата и обврските на граѓаните, се организира власта итн.

Вака поставените цели наметнуваат и извесни стилски критериуми. Имено поради карактерот на самиот Устав како највисок законодавен документ во државата, во рамките на целиот текст преовладува свечениот тон. Разлики во стилот забележителни се во однос на Преамбулата и останатиот дел од текстот, бидејќи во Преамбулата постои елемент на емотивност, што се забележува преку присуството на раскажувачот како и користење на термини со идеолошка содржина како *придобивки*, *благодарност*, *одговорност*. Ваквата емотивна нота сосема отсуствува во уставните одредби затоа што со нив се определува правда која ги опфаќа сите граѓани и пред која сите се еднакви. Всушност Преамбулата е исклучок од правилото дека правните текстови се однесуваат на разумот, а не на чувствата. Текстот во кој се изложени уставните одредби е емотивно неутрален, а се одбегнуваат и фигуративните изрази, метафората како и други елементи кои произведуваат стилски ефект. Од стилските фигури забележавме само употреба на синегдоха чија цел беше да се постигне воопштеност. Стилските карактеристики на текстот на Уставот се определени со целта што овој текст треба да ја постигне, но и со целната група на која се однесува. Поради фактот што со Уставот се пропишуваат норми, кои се од највисок ранг, односно надредени во однос на останатите законски норми, може да се претпостави дека во прв ред овој текст е предмет на интерес на стручните лица од областа на правото. Сепак, одредбите од Уставот, како што е мошне експлицитно нагласено, се однесуваат на сите граѓани, па во таа смисла целната група не се само стручните лица туку и воопшто

граѓаните на Република Македонија, дотолку повеќе што Уставот предвидува секој граѓанин да има право да поднесе иницијатива пред Уставниот суд кога ќе оцени дека му е повредено некое од пропишаните човекови права или пак ако оцени дека одредена законска одредба е неуставна. Ваквата широка целна публика ја наметнува потребата текстот на Уставот да биде разбирлив, јасен и читлив.

Како што веќе споменавме, уставните одредби се законски одредби од највисок ранг, односно се надредени во однос на други законски норми. Затоа тие мора да се одликуваат со висок степен на прецизност и исцрпност, со што би се одбегнале можните злоупотреби. Прецизноста се постигнува со стегнат, збиен стил, без непотребни проширувања, односно се обрнува внимание на секој поединечен збор употребен во текстот. Стегнатиот стил се постигнува најчесто со употреба на форми на глаголската придавка или глаголскиот прилог, кои не претставуваат проблеми ниту особености при преведувањето.

Исцрпност, пак, значи опфаќање на сите околности во кои се реализираат правата или обврските, а тоа неретко се постигнува со дополнителна реченица во која се објаснуваат специфичните околности или исклучоците или пак со набројувања.

Преводот на Уставот на Република Македонија од македонски на француски јазик разгледуван на рамниште на текст одговорил успешно на сите предизвици кои пред преведувачот ги поставил појдовниот текст. Свечениот тон е одлика и на францускиот превод, кој се постигнува со користење не само на соодветни стручни термини, туку и на зборови кои се дел од општата лексика, но кои се користат во формални ситуации. Исто така преводот се одликува и со богатство на ниво на вокабулар, односно, онаму каде што тоа не го наметнува како потреба појдовниот текст повторувањата се одбегнати. Од друга страна, преведувачот прецизно и со голема мера на верност ги пренел содржината и значењето на текстот во целина, па авторитативноста, свеченоста, емотивната неутралност (со исклучок на Преамбулата), јасноста, прецизноста и исцрпноста, карактеристични за појдовниот текст, се одлика и на текстот на преводот, со што претпоставуваме дека ефектот што кај македонскиот читател го предизвикува овој текст е сличен на оној кој кај францускиот читател го предизвикува текстот на преводот. Разликите во приемањето на појдовниот текст и на оној на преводот се индивидуални (постојат и меѓу родените читатели), но и културни. Во таа смисла се разбира дека историските придобивки на македонскиот народ и

конституирањето на сопствена држава на пример, различно се доживуваат од страна на македонскиот и францускиот читател.

Воопштено гледано најважна задача која пред преведувачот ја поставува текстот на Уставот е големата мера на прецизност при пренесување на текстот, бидејќи додавања или пропусти оставаат простор за различни толкувања и недоразбирања. Дека преведувачот одговорил на овој предизвик, доказ се правилно одбраните еквиваленти, синтаксичките конструкции кои во голема мера ја пренесуваат специфичноста на појдовните, со што се пренесува и стилот и значењето на текстот во целина.

Улогата на терминологијата при преведувањето на Уставот на Република Македонија од македонски на француски јазик

При анализата на преводот на Уставот на Република Македонија од македонски на француски јазик разгледуваме готов текст па така придонесот на терминологијата при преведувањето можевме да го воочиме само преку анализа на пропустите на текстот на преводот.

Иако техничките грешки на ниво на термин беа малобројни, тие сепак упатуваа на фактот дека преведувачот не се служел со програма за ортографска корекција, која претставува мошне важно термилошко средство што може да му биде од полза на преведувачот.

Забележителен беше одличниот квалитет при преводот на строго стручните термини, односно употребата на соодветни еквиваленти. Притоа тука неодминливо мора да се спомене дека терминографските ресурси кои можат да му послужат на преведувачот при преведување правни текстови од македонски на француски јазик се многу ограничени. Имено постои само еден современ, општ Македонско-француски речник (Попоски, Атанасов: 2007), кој ни одблиску не е доволен при преведувањето на стручни термини. За пример ги зедеме споменатите строго стручни термини од претходната глава како: *казниво дело*, *деловна способност*, *недоверба на влада*, *воена состојба*, *вонредна состојба*, *завршна сметка* и *пазарна вредност* и ги побаравме во овој речник. Од овие седум набројани термини пронајдовме соодветен еквивалент само за два од нив, односно за термините *воена состојба* и *вонредна состојба*. При ваквата

анализа можеме да утврдиме и дека за терминот *вонредна состојба* не е понуден правилниот еквивалент. Односно тој е преведен како *état d'alerte*, а не како што препорачува речникот *état de siège*. Станува збор за разлика во однос на значенската нијанса на двата француски термина, од кои првиот се однесува повеќе на состојба на подготвеност, готовност за дејствување, што е дел од вонредната состојба, но не ја опфаќа вонредната состојба во целина. Од овој пример можеме да заклучиме дека користењето на термилошките ресурси може многу често да ги отстрани неправилностите во преводот на ниво на термин.

Се обидовме ваквата анализа да ја продолжиме и на полето на Македонско-француските термилошки ресурси кои можат да се користат на Интернетот, односно го консултираме македонско францускиот речник достапен на веб-страницата: <http://www.idividi.com.mk/recnik/index.htm>. Во него беа исто така понудени еквиваленти само за двата претходно споменати термини: *воена состојба* и *вонредна состојба*. Притоа беше понуден еквивалентот *valeur marchande* за терминот *пазарна вредност*, кој не е сосема соодветен бидејќи овој француски термин се однесува само на вредноста на услуги, а не и на вредноста на артикли, па во таа смисла посоодветен е преводот со терминот *valeur de marché*.

Конечно забележените пропусти најчесто се должат на грешки во однос на колокациите, пропуст кој би можел да биде надоместен со употреба на современите терминографски средства, како што се речниците на колокации или пак речниците од областа на правото, од кои дел е достапен и на Интернет. Потоа начинот на образување на колокациите исто така може да се сретне и во базите на податоци како што е базата IATE на Европската Унија, а денес како терминографски ресурс можеме да ги сметаме и документите кои се на располагање на Интернет. Ако некое од веќе споменатите терминографски средства не дава одговор на прашањето за правилна колокација тогаш тој може да се побара преку вчитување на терминот во одредена претпоставена колокација и проверка дали таа фигурира во рамките на стручните текстови.

За да се пронајдат решенија на проблемите кои се јавуваат на ниво на термин потребно е да се познава и доменот и да се консултираат соодветни слични документи од таа област. Значи, покрај термилошките ресурси при преведувањето на Уставот на Република Македонија, препорачливо е да се прочитаат и дела кои ја разработуваат тематиката на уставното право како и текстот на Уставот на Република Франција за

преведувачот да ги има предвид термините и конструкциите карактеристични за овој специфичен правен документ.

Заклучок

Од досегашната анализа може да се заклучи дека правилното пренесување на термините и нивното правилно комбинирање во рамките на синтагмите и на речениците е од клучно значење во процесот на преведување. Затоа и термилошките ресурси имаат важна улога која се одразува на ниво на целиот текст. За жал, преведувачот во Македонија располага со мал број ресурси кои се во насока од македонскиот кон францускиот јазик, па во потрагата по правилен еквивалент (особено стручен) тој е принуден да се снаоѓа или со користење на термилошки ресурси кои како појдовен имаат некој друг јазик (некој од балканските јазици или англиски јазик на пример) или пак да користи еднојазични термилошки ресурси кои можат да бидат од голема помош (при преведување колокации, на пример) но не и во сите ситуации.

Конечно забележавме дека преводот на текстот на Уставот не наметнува само проблеми на ниво на термин, туку преведувачот е должен да пренесе и специфични конструкции, стилски особености, па дури и извесни елементи кои се дел од националната култура (како што е кратенката АСНОМ на пример). Тоа значи дека придонесот на терминологијата при преведувањето на овој правен документ е голем, но и ограничен, и тој бара од преведувачот пред сè добро познавање на материјата, односно на уставното право, но и низа способности, па дури и вештини како што е одлично познавање на двата јазици, на двете култури, потоа чувство за целта што сака да се постигне, препознавање на средствата со кои се постигнува одредената цел, нивно пренесување во целниот текст итн.

Апстракт

Правото претставува стручен домен кој секојдневно и неодминливо нè засегнува. Поради тој факт преведувањето на правни текстови наметнува огромна одговорност за преведувачот. Таа одговорност особено се зголемува кога станува збор за Уставот, текст кој го востановува правниот поредок во една држава. Текстот на Уставот на Република Македонија е преведен на француски јазик и изложен е на веб-страницата на Собранието на Република Македонија, која покрај на македонски, албански и англиски јазик функционира и на француски јазик.

Целта на овој труд е да го анализира преведениот текст, при што анализата ќе треба да покаже какви сè предизвици наметнува пред преведувачот преведувањето на стручни, правни текстови. Таа исто така треба да покаже каков и колкав е придонесот на термилошките ресурси, при преведувањето ваков тип на текстови.

Клучни зборови: правен превод, Устав на РМ, македонски јазик, француски јазик, термилошки ресурси

Abstract

The law represents a specialized domain that daily and inevitably affects us. Due to this fact the translation of legal texts imposes a huge responsibility on the translator. This responsibility becomes bigger when it comes to the Constitution, a legal text establishing the legal system of the country. The text of the Constitution of the Republic of Macedonia has been translated into French and is available on the website of the Parliament, in Macedonian, Albanian English and in French.

The purpose of this paper is to analyze the translated text, so that the analysis shows the character of the challenges imposed on the translator, translating specialized, legal texts. It should also show the contribution of different terminology resources, while translating this kind of texts.

Key words: legal translation, Constitution of the Republic of Macedonia, Macedonian language, French language, terminology resources

Библиографија:

ADAM, J-M. (1990). *Eléments de linguistique textuelle*, Liège: Editions Mardaga.

АТАНАСОВ, П & ПОПОСКИ, А. (2007). *Македонско-Француски речник*. Скопје.

CABRE, M. (1998). *La Terminologie*. Québec: Les Presses de l'Université d'Ottawa.

CORNU, G. (1990). *Linguistique juridique*. Paris : Éd.Montchrestien.

DEPECKER, L. (2002). *Entre signe et concept*. Paris : Presses Sorbonne Nouvelle.

ECO, U. (2006). *Dire presque la même chose*. Paris : Éditions Grasset & Fasquelle.

GÉMAR, J-C. (1981). Réflexions sur le langage du droit: problèmes de langue et de style. *Meta: journal des traducteurs*, 26 (4), 338-349.

- GÉMAR, J-C. (1998). La traduction juridique: art ou technique d'interprétation. *Meta*, 33 (2), 304-318.
- GÉMAR, J-C. (2002). Le plus et le moins-disant culturel du texte juridique. Langue, culture et équivalence. *Meta*, 47 (2), 163-176.
- GÉMAR, J-C & KASIRER, N. (2005) *Jurilinguistique, entre langues et droit*, Montréal : Editions Themis.
- GREENSTEIN, R. (1997). Sur la traduction juridique. *Traduire*, 171, 21-34.
- HUMBLEY, J. (2006) La traduction des noms d'institutions. *Meta*, 51 (4), 671-689.
- Образложение на Уставот на Република Македонија*, Стручна група за подготовка на проект-текстот на Уставот на Република Македонија, необјавен текст.
- PENFORNIS, J.-L. (1998). *Le français du droit*. Paris: Clé International.
- Процес на измена на Уставот на Република Македонија*. (2005). Скопје: Министерство за правда на Република Македонија.
- RADIMSKY, J. (2004). Dans quelle mesure est-il possible de traduire un terme juridique. *Sbornik praci Filozoficke fakulty Brnenske Univerzity*. 25 (37/45).
- STRUGAR, N. (1999). *Srpsko – francuski rečnik, politika – pravo – ekonomija*, Beograd: Biro 59.
- ШКАРИЌ, С. (1999). *Споредбено уставно право*. Скопје: Правен факултет.

Светлана ЈАКИМОВСКА е родена на 18.08.1979 година во Скопје, Република Македонија. Додипломските студии по француски јазик и книжевност ги завршува на Филолошкиот Факултет „Блаже Конески“ во Скопје. Образованието го продолжува на истиот факултет каде што ги завршува и постдипломските студии, а потоа, во 2009 година, го одбранува докторскиот труд на тема *Односите меѓу терминологијата и преведувањето (врз примери од правни текстови на француски и на македонски јазик)*. Во своите трудови обработува теми од областа на стручната, правна терминологија и преведувањето. Денес работи како професор на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип.